

Set estampes ponentines.

Versió original dels articles traduïts i publicats a *La Vanguardia* l'estiu 2000.

Pedra picada i totxanes

Si en algun lloc algú vol conèixer altra cosa que turistes, aquest és sens dubte les planes regades de Lleida. El clima és extrem, a l'estiu per massa calor i a l'hivern per massa fred; la natura i la història no han deixat paisatges, ni monuments destacats, i, per acabar-ho d'adobar, els contemporanis no han tingut gustos gaire refinats i han deixat un país força desballestat i gens atractiu. Les cases velles dels pobles, fetes de la pobra tàpia del país, es van deteriorant inexorablement i les cases noves s'entremesclen entre naus industrials, granges i descampats i ofereixen un concert de grills de formes i materials.

La gent del regadiu no està per orgues. L'interior de les cases és avui dia còmode i, fins i tot, ofereix el luxe dels daurats i motlures de les botigues de moble clàssic; però en l'exterior els detalls inacabats, afegitons i els elements desproporcionats ofereixen un aspecte, com a mínim, desendreçat. Alguns experts del ram de la construcció ho atribueixen a la innovació de la totxana en els anys 1960, que ha permès per un preu mòdic, sembrar tot el territori d'artefactes d'autoconstrucció. Altres van més al fons i parlen d'una riquesa sobtada, mal païda o no acompanyada del progrés cultural desitjable.

Les poblacions de secà de les Garrigues, la Segarra o la Noguera són, per contra, molt diferents i encara tenen l'al·licient d'un passeig agradable. Torrebesses, el Vilosell, Vallbona de les Monges o Guimerà, per citar-ne algunes, ofereixen una simbiosi excel·lent i original d'arquitectura i entorn; entre els carrers i la topografia, entre la pedra de les cases i la del sòcol, entre les formes, els materials i el clima. A més a més, el relleu més abrupte i la combinació d'alzinars, pinedes, garrics, oliveres, ametllers i bladars tenen un atractiu suplementari sobre els relleus monòtons de les planes regades. Però no tots els pobles de secà han sabut mantenir la seva dignitat pètria. Un bon munt ha sucumbit a la disbauxa de la totxana i la uralita, i alguns s'hi han esmerçat a fons. Bona part dels pobles de secà ponentins presenten avui dia la imatge d'un amàs de cases i de granges, en el qual la vida i les olors de les persones i animals van de parell. No han tingut altra sortida a manca de conreus rendibles; "de la Segarra a l'Urgell, un clavell; de l'Urgell a la Segarra, una argelaga". Per arribar a ser l'ombra dels seus conveïns de regadiu, els pagesos de secà havien de dedicar-se a la cria de pollastres, porcs, vedells o conills, i les granges s'han hagut de posar en els nuclis per la manca d'aigua en els termes.

Per sort, a la Segarra queden petites poblacions com Monfalcó Murallat, Montcortés, Granyanella i alguns altres que conserven l'harmonia dels conjunts medievals o més moderns de pedra. ¡Llàstima que la patina dels anys no doni diners sense més, i que els qui viuen en aquests nuclis es comptin avui dia amb els dits de la mà!. Malauradament, el respecte i la conservació de la pedra es troba molt relacionada amb la manca d'activitat i de riquesa, i amb la deserció dels residents de sempre. Amb un inconvenient afegit; quan no queda ningú, de res val la pedra, i acaben caient els corrals, les cases i les esglésies. A Catalunya aquesta sembla ser la sort d'uns 138 poblets deshabitats i d'alguns més on només queden una o dues famílies.

Homes orquestra i orquestres de mini-disc

Als peus d'un impressionant Cadí, Arsèguel s'ha convertit en l'epicentre de la música pirinenca. El dissabte de l'últim cap de setmana de juliol se celebra anualment, des de 1976, la "Trobada amb els Acordionistes del Pirineu" i el poble té un museu dedicat als acordions. Tot això per obra i gràcia de l'Artur Blasco, que ara lliura a través dels volums d'un "A peu pels camins del cançoner" la memòria recollida de la boca dels vells pirinencs i que la reviu amb el seu grup musical en concerts periòdics i CDs. No és l'únic, des dels instrumentistes recopiladors de l'Alta Garrotxa fins al grup de danses araneses "Es Corbilhuers" de Les, el folklore pirinenc es troba ben reviscolat i té força adeptes.

Que ningú s'espanti, però!. No són els valsos, polques, masurques, jotes o xotis sorgits d'un acordió allò que es balla a les revetlles i festes majors del Pirineu i de les poblacions petites del país. Potser encara es toca algun pasdoble o vals; però la música s'ha decantat clarament cap a la salsa i la cançó melòdica, quan no cap a les diverses manifestacions del rock i altres ritmes de moda de difícil catalogació; des del "Paquito el Chocolatero" que es resisteix a deixar els escenaris, fins a "La bomba" o "La mosca tsé-tsé" que marquen la moda del 2000.

Tant o més radical que el canvi dels ritmes, ha estat, en qualsevol cas, el canvi dels músics, de l'instrumental i del seu decorat. Els solitaris que amb l'ajut d'un acordió, bombo, platerets i veu posaven les seves virtuts d'home orquestra al servei de la gresca, queden ben lluny i ningú els reclama. Els músics que els han substituït presenten una constància i devoció similars; però no requereixen de tantes habilitats per a entonar la solfa; ja fa un temps que els pianos sintetitzadors solucionaren l'acompanyament i s'atreuiren amb qualsevol instrument, i ara simplement s'esbomba la música preenregistrada, a través del sintetitzador amb un lector midi-player o, sense més maldecaps, des d'un mini-disc. En realitat, els músics no fan pròpiament falta per a la festa i només cal un vocalista o, encara millor, una vocalista que pot saber cantar o, sobretot, tenir una presència contundent i excitant. Els teixits prims i les talles curtes hi juguen, tot seguit, un paper clau, ni que sigui al risc d'una pulmonia; l'amplificació potent i un joc de llums marejant s'encarreguen de la resta.

Temps nous, músiques noves. Al cap i a la fi, l'acordió diatònic tan típic del Pirineu va néixer el 1829 a Viena i porta poc més de cent anys al Pirineu, els mateixos dels valsos, polques, masurques i xotis que ha ajudat a tocar. Abans existien els balls plans, bolangueres, esquerranes i corrandes que encara es canten i ballen en algunes poblacions per les festes d'estiu, i abans d'aquestes, altres músiques perdudes en el temps.

¿I en aquesta roda del temps, perquè negar a l'eixalabrada gent de l'espectacle musical d'ara la carta d'autenticitat?. ¿No són ells els intèrprets dels sentiments més populars actuals?. Certament, no és fàcil separar el gra de la palla musicals en aquestes festes majors de malic i malucs, muntades a imatge d'uns espectacles musicals televisius força xavacans. Però, potser tampoc cal preocupar-se per la tria, sinó donar-ho tot per palla i seguir el ritme i les emocions, almenys mentre hi hagi balladors a la plaça.

Dormir a la plaça i "anar a fer plaça".

Una vuitantena de subsaharians afincats a la plaça de Catalunya de Barcelona han estat de sort. La Creu Roja de Barcelona, expliquen, els hi ha trobat feina i allotjament a Lleida, en els pobles del Baix Segre. No és massa bon lloc per a viure la plaça de

Catalunya, enmig de la remor del trànsit i sota les mirades hostils de passavolants, turistes i policies.

La notícia no ha caigut tant bé, però, entre els conciutadans dels mateixos països que es troben ja a les poblacions del Baix Segre i que no tenen la feina assegurada, ni de bon tros. El sindicat CCOO parla d'uns 600 immigrants que vaguen entre Alcarràs i la Granja d'Escarp sense tenir una feina assegurada. Uns quants números amunt, uns quants números avall, el cert és que a cada any que passa s'ofereix més mà d'obra de la que fa falta per collir la fruita i els vaguerosos es converteixen en un greu problema.

En aquest context, els subsaharians arribats des de la plaça per antonomàsia del país, la de Catalunya, potser sí que gaudiran uns dies de la feina promesa, però passaran aviat a d'altres places menys conegudes, però igualment importants per a la gent que viu; les places dels pobles del Baix Segre, on els treballadors de la fruita esperen, un dia rera un altre, el pas d'algun pagès que els contracti.

Les places dels pobles recuperen durant l'estiu la vitalitat que no tenen durant l'any i que s'havia perdut del tot fa uns anys. La plaça és el punt estratègic, on es troba habitualment el cafè més concorregut del poble i per on passen els pagesos amb les màquines i treballadors camí de les finques. En les llargues estones de vaguerositat i sota l'ombra dels plataners, les places recuperen, fins i tot, la condició de lloc de lliçons, xafarderies i debats que havien estat fins fa uns anys, per bé que ara les històries siguin de protagonistes de països molt llunyans.

Però pels magribins i subsaharians, moros i morenos en el llenguatge col·loquial, la plaça significa, sobretot, allò que comunament s'ha conegut com "anar a fer plaça", també dit, segons múltiples variacions locals, "anar a fer parada" o "anar a fer portal", una tradició perduda en els anys 1950 i abans. A diferència d'altres tradicions, ningú s'havia proposat de ressuscitar la d'"anar a fer plaça"; però heus ací que ha reviscolat amb força imposada pels aires dels nous temps. Avui dia ja no es donen les campanades d'antany, que desvetllaven amos i mossos per acudir a la plaça; però els estira i arronsa pel preu són els mateixos, i els nous mossos, que també intenten conxorxar-se, han d'acabar cedint a les 650 pessetes/hora i les condicions de ves a saber, si volen treballar. Per a matisar la sort dels temporers de la fruita, cal dir que els pagesos d'avui poc saben allò que guanyaran a final de collita i que els ingressos de la fruita no són tan amples com havien estat. Tampoc se'n surten els immigrants tan malament; les condicions d'acollida i la seguretat en el treball han millorat substancialment i avui és possible de veure'n un bon munt amb els seus mòbils, els seus cotxes i un aspecte bastant il·lustrós. Això no treu que ara com fa uns decennis, dormir a la plaça o al ras i anar a fer plaça siguin condicions de vida inacceptables, per les que cap local voldria passar. No calen grans mitjans per evitar-ho, per bé que la multitud de desheretats disposada a acudir als drings del diner d'aquesta banda del Mediterrani difícilment es reduirà.

Ora et labora

No era tan clar que arribés a funcionar, però la Margarida, de la companyia l'Anglesolina (a Anglesola, l'Urgell), n'està ara més que contenta. Han recuperat els carros desmanegats dels corrals i els han arreglat per als turistes i qui es vulgui apuntar, amb l'avinentsa que les rodes dels carros que s'utilitzen són ara de pneumàtic i això evita el baldeig de les típiques rodes de fusta. L'empresa proposa un passeig pel terme amb diverses parades al gust del consumidor, i amb una activitat estrella, collir fruita; cireres, préssecs, peres o pomes, segons la temporada. Primer es temia per danys als arbres, però els recol·lectors demostren aviat una gran perícia i hi troben el cuc a la feina; primer omplen la bossa de 4 o 5 quilos que se'ls hi facilita, però aviat en necessiten més i tots acaben carregats; segur que a casa saben apreciar, també, la

diferència de gust la fruita collida amb la de la botiga. De fet, la majoria acaben repetint l'experiència i ja són uns 6 o 7 mil els qui s'apuntaren al tomb en carro l'any passat.

Ben pensat, la iniciativa no podia fallar; s'insereix estrictament en els discursos en voga sobre el futur del sector turístic, els quals parlen d'una clientela desitjosa de pràctiques actives, que aprecia el contacte directe amb la naturalesa i que comença a valorar també el coneixement i l'exercici d'alguns treballs allunyats de la seva vida quotidiana. Alguns destinen les vacances per aprendre i practicar les tècniques de la cuina de la ceràmica, de bufar el vidre o de restaurar mobles; ¿perquè no aprofitar també la multitud de tècniques i coneixements que requereix una feina tan artesana i ja tan rara com la de pagès, que ofereix, a més a més, la possibilitat d'un contacte amb la natura tan directe?.

Les oportunitats de la pràctica de pagès com a exercici per a turistes són excepcionals al llarg de tot l'any; des de la preparació del terreny i la sembra de la llavor fins a la recol·lecció, passant per l'atenció al part, l'alletament i la cria de porcells i altres animals. Les possibilitats d'esforç i d'exercici són també múltiples, des dels més durs d'arrencar cebes o tragar carabasses, fins als més suaus de collir pomes i peres. Les expectatives que s'obren amb l'activitat resulten també espectaculars; pensi's només que si la meitat dels sis milions de catalans passessin per un camp de pomes i se n'enduguessin 100 quilos (s'ho farien amb poc més d'una hora) haurien liquidat de cop la collita i haurien fet desaparèixer tots els problemes comercials i d'excedents que té avui aquesta fruita.

Davant de les bones expectatives reals i teòriques per aquest tipus de turisme, totes les cabòries són possibles i, fins i tot, hi ha qui entreveu canvis radicals que poden capgirar tot un sistema social. Probablement, en uns quants anys l'exercici de l'activitat de pagès arribi a ser un atractiu turístic de masses; serà, segurament, quan s'haurà fet entenedora per tothom la necessitat de compensar la vida sedentària i el treball intel·lectual, que avui ocupa la majoria, amb el treball manual i l'exercici físic. El problema és que si aquesta conjuntura arriba a donar-se, ja no es podrà parlar del turista que avui coneixem, especialista del consum de banalitats i del vagareig pels decorats de la realitat i la història; el temps destinat a les feines del camp representa alguna cosa més que el temps del turista. (Ah!, per cert; si algú es vol apuntar que truqui el setembre, que l'Anglesolina es troba ara en reformes).

Ous de corral i ous de màquina

Varen entrar a sac al restaurant. La incertesa dels dies o les hores que els hi quedaven en aquest paradís no els hi permetien agafar-se les coses amb calma o amb la deguda distància, de manera que tot aquell autobús de jubilats va liquidar sense contemplacions l'ensaladilla russa, els pèsols saltejats i la botifarra amb mongetes, seguits de la terrina de gelats variada i cafè i copa de la casa. Les hores immediates foren extraordinàriament felices, sota el sopor de l'abundant ingesta; però al cap de poc i malgrat els efectes depuratius reconeguts d'una bona dosi de vi de la casa, els estómacs se sentiren sacsejats per una fiblada cada cop més insistent. El desembaràs fou ràpid, radical i de mal disposar, i la major part del grup acabà amb els ossos a l'hospital. Sortosament només per unes hores; però el mal ja havia estat fet i la investigació corresponent posada en marxa. El dia i el lloc no cal ara recordar-los; sí el culpable, que no fou massa difícil de descobrir; l'ou de la maionesa portador de les traïdores salmonel·les.

Naturalment, d'això fa ja uns quants dies, més d'un any, perquè ara ja cap restaurant posa ous frescos a les maioneses. Una ordre ho prohibeix taxativament i els restaurants no prenen riscos; els ous frescos han estat substituïts pels ous batuts pasteuritzats o per les clares i rovells separats i pasteuritzats; això quan no ho han estat pels ous deshidratats mitjançant liofilització i d'altres procediments.

Fins aquí tot correcte, si no fos per una recança creixent; ¿arribaran a desaparèixer de les botiguers els ous frescos?, ¿i els altres productes frescos?. Perquè el problema no és solament dels ous, també de la carn de vedella que porta la malaltia de les vaques boges, dels pollastres amb dioxines cancerígenes i de tota la carn i bona part de la verdura farcits d'antibiòtics i hormones que ens trasbalsen la salut. I aquests problemes no són vells, sinó força nous; salmonel·la sempre n'han portat els ous, però mai com les gallines actuals de granja, alimentades amb barreges industrials i comprimides en l'espai just per a deixar l'ou a la cinta transportadora. ¿No s'hauria de fer l'endreuça per aquesta banda?.

Lluny d'això, les alternatives d'industrialització dels productes frescos que ara s'imposen com a remei comporten l'obertura de tot una sèrie de nous interrogants per a la salut. ¿Quins ingredients acaben portant, finalment, les llets que es venen al mercat al mateix preu que es compren al pagès, i què acabaran portant els ous i altres productes?. ¿Què passa amb la llista d'additius cancerígens?,.... Ep!, Ja n'hi ha prou!. Tant derrotisme pot acabar amb l'apetit més irrefrenable.

!Qualsevol se'n surt de tot plegat;. Provem-ho: ¿no és millor el risc d'un mal de panxa escadusser, que el d'una endèmia amb morts entremig, o una alteració biològica general que no se sap on pot portar?; ¿no és millor el gust i el profit d'un ou fresc que no el d'unes essències de clara i rovell, posem per cas?. Diuen que allò que no mata engreixa; però això era quan les plantes es feien a l'hort i els animals al corral. Si alguna cosa ha de ser, que sigui ràpid; perquè els qui pugen ja no saben què és la llet fresca, ni els ous de corral, i la majoria tampoc distingeix una pera d'una albergínia, i molt menys poden endevinar si els ous venen de la gallina o de la màquina expenedora de la cantonada.

Pobres a pedal i tibats a motor

Res a veure amb Parma, Ferrara o les mil i una ciutats i pobles que esquitxen la gran planura padana; allí les senyores més elegants van a fer les compres i es reuneixen a la plaça de la catedral i sota les torres del palau senyorial acompanyades de les seves bicicletes. Sota la mirada de segles d'història, per a les madonnas el passeig en bicicleta, una bicicleta normal sense cromats llampants, ni afegitons inútils, és com un signe de distinció o la manera, simplement, de desplaçar-se plàcidament i sense més esforç per la ciutat històrica. Aquí, en les extenses planures ponentines i altres indrets ciclables del país, la bicicleta ha esdevingut gairebé el signe dels proscrius; un adult en bicicleta ve a ser com un condemnat a galeres mancat dels sous per a comprar-se alguna cosa millor, a no ser que sigui un adult enfundat en el mallot, la gorra, les ulleres i el calcer reglamentaris de la competició ciclista.

Les ardors ciclistes són avui dia i aquí una passió infantil i fugissera, que s'acaba amb la primera o segona carta als reis. Ja molt abans de deixar l'escola primària, els nens somien, muntats en un cotxe o moto a piles, en la seva moto reglamentària.

Quan encara no poden, ni serveixen per treballar, ¿ni pensar-hi!, als seus catorze anys els joves poden dur tranquil·lament la seva moto, que només té 50-1 CV i no necessita carnet, però que ja agafa els seus 40 (formals) + 50 (informals) quilòmetres per hora, que per això està la manya i l'astúcia. La moto és el gran entreteniment; carrer amunt, carrer avall, els joves competeixen per veure qui és més hàbil, qui més agosarat o qui fa més soroll, i en les parades muntades que se succeeixen durant el dia les converses giren sobre aquestes aventures, la marca de moto millor, els recanvis i els pares que es fan l'estret a l'hora de millorar l'aparell o comprar-ne un de nou.

Amb tantes anades i vingudes d'adolescents motoritzats, les migdiades i els carrers de les nostres viles i pobles ja no són l'oasi de calma que havien estat. I a tots toca aguantar, certament amb més resignació que ganes, tant pels sorolls i el preu de la moto,

com per la freqüència de les magulladures i ossos trencats. ¡Què hi farem!; més val tenir el “xiquet” content, que haver-lo d’aguantar murri.

Prou voldrien els adults que els adolescents es donessin a jocs i esports més sans i creatius, i que els joves no cremessin el seu ardor en curses motoritzades, sovint de tràgiques conseqüències finals. Però, al cap i a la fi, potser els adolescents i joves només fan que imitar allò que veuen fer als més grans. ¿No agafen aquests el cotxe per a portar el nen a l’escola que es troba a 200 metres, o per anar a buscar el pa a la pastisseria que es troba a 100?. ¿No és la marca i la categoria del cotxe la insígnia més visible de la família, el motiu de converses llargues i apassionades, i el dispendi més important que aquestes s’ofereixen?

El temps en els pobles i viles és mitja vida amb el cul al seient d’un cotxe o d’una moto. Potser aquest és el preu que s’ha de pagar per cobrir la distància que els separa de les grans ciutats. O potser aquest és el preu a pagar per unes maneres i una mentalitat que encara no tenen el pòsit d’una història urbana al darrera. O potser aquest no és país de suar una mica la camisa a peu o en bicicleta, de centres urbans habitables i d’alguna conversa pausada.

Parcs naturals i quioscs de postals

Els pastors que veieren arribar els primers Seat 600 a l’estany de Sant Maurici o a Aigüestortes es quedaren amb un pam de nas i més gros se’ls hi feu el pam quan aquests intentaren fer la pista entre Sant Maurici i Aigüestortes que el pas del Caudillo havia fet obrir l’any 1959. Per sort, per a la conservació del Parc, que havia estat declarat l’any 1955, la pista quedà promptament inutilitzada; però l’afluència de sis-cents fins al punts accessibles de l’estany de Sant Maurici i d’Aigüestortes no parà de créixer i el nombre de vaques, ovelles i cavalls perdé aviat la guerra davant l’amuntegament de visitants. A mitjan dels anys 1980 passaren dels 150.000 anuals i la importància del seu trepig feu plantejar-ne la reducció. Es prohibí l’accés de vehicles particulars al Parc i es restringí als jeeps locals, fet que de passada millorà l’economia de la zona; però tampoc aquesta mesura resultà del tot dissuasòria i les visites al Parc es mouen avui entorn al quart de milió de persones, fortament concentrades en el mes d’agost.

La petita història d’aquest i d’altres parcs planteja un contrasentit que no sembla encara resolt. Si realment es volien protegir els valors naturals d’un territori, ¿no hagués estat millor no fer la declaració de parc i així ningú o molt pocs se n’haguessin enterat?, o ¿és que, precisament, amb la declaració de Parc el govern volia fer regal al seu poble de les meravelles del seu territori?

De fet, els valors naturals poc devien importar, perquè tot just en els anys 1950 es feu la represa de Sant Maurici i els altres aprofitaments hidroelèctrics sobre el Parc, i això no hi ha ningú que ho canviï, malgrat comprometre el reconeixement internacional del Parc. Les empreses o empresa hidroelèctrica (Endesa) segueixen en el Parc, la mateixa empresa que ara es proposa per a patrocinar les actuacions a desenvolupar en el parc i per a donar-li el llustre que la poca inversió pública no li acaba de trobar; ¿potser també per a desembarassar-lo de les preses i altres artefactes de la seva propietat?. No està gens malament la proposta; si el Govern ens pot vendre postals, ¿perquè no les empreses?; algunes hi han començat a veure ja una bona oportunitat per a la seva marca. Ara caldrà veure la subtileza amb la que se senyalitzen els prospectes informatius o educatius, els pals i panells indicatius i la resta d’objectes.

La muntanya, en qualsevol cas, és molt gran i pot engolir una bona quantitat de parcs i empreses; fàcilment quedaran llocs de postal poc freqüentats i llocs tranquils on la natura faci la seva via. Prop de la meitat del Pirineu central es troba declarada d’interès natural i no per això les multituds han envaït la muntanya. Ja se sap que els turistes

arriben fonamentalment allí on arriba el cotxe, i aquest sí que és un criteri decisiu per arreglar coses.

¡Llàstima que ja no quedin pastors per a contar-ho!, pastors en el sentit que s'escau, de guardes del bestiar. Aquests potser sí que s'haguessin merescut la protecció i no una natura a qui no li feia gaire falta i que els mateixos pastors havien integrat i modelat durant anys. Però els pastors no tenien un lloc en la roda del temps o, com a mínim, no el tenien en la distribució de profits dels governs o de les empreses que avui regeixen la muntanya.